

KÖNYVISMERET HÁZIDOLGOZAT

Mikszáth Kálmán *Elbeszélések* és Vörösmarty Mihály *Beszélyek és regék,*
Ezeregyéjszaka című munkái kritikai kiadásainak összehasonlítása

Készítette: Füzesiné Széll Szilvia

Konzulens: Buda Attila

PPKE Kiadói szerkesztő I. évfolyam

Budapest, 2007. június 8.

Tartalmi jellemzők

E dolgozat célja: Mikszáth Kálmán *Elbeszélések 1. 1861-1873.* (in: *Mikszáth Kálmán Összes Művei*, szerk.: Bisztray Gyula, Király István, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.) és Vörösmarty Mihály *Beszélyek és regék, Ezeregyéjszaka 1. füzet* (szerk. Horváth Károly, Tóth Dezső, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.) című kritikai kiadások összevetése a kritikai kiadások szabályzatának alapelvei szerinti érvényesülés szempontjából, alapul véve az Itk-ban megjelent *Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzatát* (összeállította: Péter László, in: *Bevezetés a régi magyarországi irodalom filológiájába*, szerk.: Hargittay Emil, Universitas, Budapest, 2003. pp. 114-124.), továbbá a fent említett kiadványok tipográfiai és illusztrációk-beli összehasonlítása.

A *Mikszáth Kálmán Elbeszélések 1.* című kötetének szerkesztői – mint ahogyan erre a szerkesztői Jegyzetekhez tartozó bevezetőben is utalnak – célul tűzték ki maguk elé, hogy a fiatal Mikszáth novelláinak egy hiánytalan gyűjteményes összefoglalását adják az olvasó kezébe. Minthogy a korábbi, hasonló jellegű kiadások az időrendet mellőzik, egyik legfőbb feladatuknak tekintették, hogy a kötetben pontos időrendi sorrendben helyezték el az elbeszéléseket. Ez az elgondolás pontosan alkalmazkodik a ma érvényben lévő kritikai kiadások szabályzatának egyik legfontosabb alapelvehez.

A kötetben szerkezeti szempontból – szintén a kritikai kiadások szabályainak megfelelően – két jól elkülöníthető részt találunk: az első részben szerepel a főszöveg, majd pedig a másodikban a filológiai apparátus következik: bevezetés a Jegyzetekhez, az író életében megjelent kiadások, közlések felsorolása (a szerkesztők tudatják az olvasóval, hogy minden közlés, ami Mikszáth halála után jelent meg, arról egy későbbi, készülő bibliográfiában adnak majd számot), szövegváltozatok, tárgyi magyarázatok, keletkezéstörténet, végül egy tanulmány *A pályakezdő Mikszáth fogadtatása* címmel.

A Jegyzetekhez tartozó bevezetésből megtudhatjuk azt is, hogy a művek közlésével kapcsolatban a szerkesztők milyen kitűzött irányelvek szerint jártak el. Alapul vették a *Magyar klasszikusok kritikai kiadásának szabályzatát* (1962). A szövegeket az akkori akadémiai helyesírás szerint közölték, nem pedig Mikszáth kéziratai vagy az egykorú kiadások szövegei szerint. A mai szövegkritikai közlések szabályzatának ez a fajta eljárás a helyesírást illetően megfelel: csak az 1832. évi első akadémiai helyesírás előtt keletkezett művek közlésére vonatkozik a betűhű szöveggondozás, a később írt művek szövegét a mindenkor helyesírás szerint kell átírni. Mint ahogyan a jelenlegi szabályok nem javasolják a hibásan írt tulajdonnevek, vagy az egybe- különírás esetlegesen ma már nem létező alakjainak megváltoztatását, átírását, úgy Bisztray Gyula is meghagyja e téves alakokat az elbeszélésekben, csak a Jegyzetekben tünteti fel a helyes névalakot.

A szövegváltozatok Jegyzetekben történő közlésével kapcsolatban a szerkesztő leszögezi, hogy a *Jubileumi Kiadás. Mikszáth Kálmán munkái.* (1–32. köt., Budapest, Révai Testvérek Kiadó, 1910.), valamint a *Hátrahagyott Iratok* (1–19. köt., szerk. és sajtó alá rendezte: Rubinyi Mózes) szövegeltéréseit nem veszi figyelembe, mert ezek a szövegek nem hitelesek, a sajtó alá rendezők önkényesen belejavítottak Mikszáth eredeti szövegébe, szavakat, kifejezéseket, egész mondatokat írtak át, hagytak ki vagy éppen toldottak be. Bizonyítékként nem kevés példát hoznak a szerkesztők a Jegyzetekben (először saját kritikai kiadásuk, eredeti, nem javított szövege, majd zárójelben a Hátrahagyott Iratok módosított változata):

„Látogatás Stofi bácsinál

167:4–5 »Miért fél Stofi bácsi a paraszttól?« (Miért fél Stofi bácsi a *paraszt*tól?)

...

Mikor az új kastély füstbe ment

95:7–8 A pince torkában (a pince belső [!] torkában)“

A kritikai szövegközlés szempontjából véleményem szerint helyesen jártak el a szerkesztők, amikor ezt a megoldást választották, hiszen csak a hiteles forrásokat érdemes tanulmányozni, és csak így lehet az esetlegesen felmerülő kérdésekre megfelelő választ kapni.

A tárgyi magyarázatok jegyzékének összeállításánál is nagyon alaposan dolgoztak a szerkesztők, a mai szabályoknak megfelelően, elsősorban Mikszáth szókinccsével, irodalmi, politikai érdeklődésével kapcsolatos, az olvasó számára nehezebben érthető szavakra koncentráltak, azoknak a szavaknak a felsorolását mellőzték, amiknek jelentéséhez az olvasó bármilyen lexikonban könnyedén utánanézhethet.

Az egyes művekhez tartozó jegyzetekben Mikszáth haláláig megjelent recenziók rövid ismertetését és bibliográfiáját találhatjuk *Irodalom* címszó alatt, amit a szerkesztők a lehető legnagyobb teljességre törekedve adnak számot, míg a halála után megjelentekről csupán annotált bibliográfiában.

A Jegyzetek előtt, a fő elbeszéléseket követően, a Függelékben közlik Mikszáth diákkori írásait, dolgozatait – az időrendiség szempontjait itt is szigorúan szem előtt tartva.

A könyv befejező részében a jelen kötetben szereplő novellák címváltozatainak felsorolása kap helyet.

A Tartalomjegyzék nagyon pontos, alapos, jól áttekinthető. Az egyes évszámok vezetnek be a novella, elbeszélés címét, ezt követően pedig az első oldalszám a szóban forgó elbeszélés főszövegbeli, a második pedig a Jegyzetekben található leőhelyét jelzi az olvasó számára.

Vörösmarty *Beszélyek és regék*, valamint az *Ezeregyéjszaka* 1. füzetét magába foglaló gyűjteményt Horváth Károly és Tóth Dezső szerkesztette, és 1974-ben jelent meg a Vörösmarty Mihály összes művei sorozatának 13. köteteként.

Csakúgy, mint a Mikszáth-kötet esetében, itt is 2 fő részre tagolódik a könyv szerkezeti szempontból. Az első részben a főszövegeket, a másodikban pedig az elbeszélésekhez tartozó Jegyzeteket találjuk.

A Jegyzetekhez itt is szerepel bevezetés. A kritikai kiadások elsődleges célja, hogy „rögzítse a szöveg lehető teljes és hiteles alakját, tárja fel keletkezésének idejét, helyét, körülményeit...”¹. Ennek a kitételnek megfelelően részletezik a szerkesztők, hogy a *Beszélyek és regék*, valamint az *Ezeregyéjszaka* műfordítás szövegének közlésekor mely változatokat tekintik a kiadvány alapjának.

A *Beszélyek és regék* e kötetben szereplő 2. elbeszélésnek Vörösmarty nem adott címet, a szerkesztők megtartották a Gyulai Pál által adott címet: [*Beszélytörödedék*]. A szögletes zárójel használata teljes mértékben megfelel a szövegek kritikai közlésének a címadásra vonatkozó szabályának.

A Jegyzeteket bevezető részben a szerkesztők meghatározzák alapelveiket – itt is összhangban a kritikai szövegközlés irányelveivel – a szövegek közlését illetően. Megjelölik a *Beszélyek és regék* főszövegének alapjaként szolgáló kiadások pontos bibliográfiai adatait, és kijelentik, hogy a betűhű szövegközléshez ragaszkodnak az *Ezeregyéjszaka* műfordítás esetében, Vörösmarty kéziratát alapul véve.

A szövegváltozatoknál kizárólag az első megjelenést, a Vörösmarty Mihál' Ujabb Munkái, valamint jelen kritikai kiadás főszövegének eltérését vizsgálják.

Az egyes művek megjelenési adatai, a keletkezés körülményei, a főszövegtől eltérő szövegváltozatok, irodalomtörténeti kritikák, szómagyarázatok a Jegyzetekben különálló fejezetekben kapnak helyet. Az irodalomtörténészek kritikáinak ismertetésére *Értékelés* címszó alatt kerül sor. A vélemények között olvashatjuk magának a szerkesztőnek, Tóth Dezsőnek az értékelését minden egyes művel kapcsolatban. Ezek a vélemények sajnos nem tisztán filológiai jellegűek, inkább az esztétikai szövegelemzés szempontjai érvényesülnek.

A ma érvényben lévő kritikai szövegközlések szabályzata szerint a Jegyzetek célja „a szöveghagyománynak és a szerkesztő eljárásának ismertetése. A szerkesztő ne közöljön életrajzot; ne adja a szerző irodalomtörténeti vagy esztétikai értékelését; ne lépjen föl írói, költői portré készítésének igényével. Életrajzi vagy esztétikai megjegyzéseket csak akkor közöljön, ha ezek textológiai szempontból tanulságosak, a szöveg megértéséhez nélkülözhetetlenek.”²

Mindezek alapján úgy gondolom, hogy Tóth Dezső szerkesztői eljárása a ma használatban lévő szabályzat szerint teljességgel elfogadhatatlan lenne; a mű megértését véleménye nem könnyíti meg és nem is elengedhetetlenül szükséges.

A *füredi szívalászat* értékelésekor ezt olvashatjuk: „Vörösmarty valamennyi elbeszélése között a leggyengébb. Kissé bonyolult és nehézkes meséjében a másutt is nyomot hagyó Kisfaludy Sándor-féle regehagyomány romantikus sablonja kísért, csak éppen modernizált változatban.; a korabeli társalgási »negéd« keresett kifejezéseivel előadott történetet csak a miliórajz realiztikus elemei teszik érdekessé.”³

A kötet további oldalain az *Ezeregyéjszaka* 1. füzetének kritikai jegyzeteit olvashatjuk a már előzőleg kialakított séma szerint: megjelenés, keletkezéstörténet, későbbi kiadások, Az *Ezeregyéjszaka* megjelenésének visszhangja.

A kritikai szabályzat a műfordítások közlési módjáról is rendelkezik. Ennek megfelelően a szerkesztők beszámolnak az eredeti szöveggel való összehasonlítás eredményeiről. Tóth Dezső

¹ Péter László: Az irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata. In Bevezetés a régi magyarországi irodalom filológiájába. p. 117.

² p. 123.

³ Vörösmarty Összes Művei, p. 299.

esztétikai értékelése itt is helyet kap: „...az *Ezeregyéjszaka* fordítása ha nem magas színvonalon, de a romantikus irodalom-kultúrát szolgálta...”

A Tartalomjegyzék más elrendezés szerint közli az egyes szövegek és a hozzájuk tartozó Jegyzetek leőhelyét a könyvön belül, mint Mikszáth elbeszélés-kötetében. A szerkesztők itt nem 2 lapszámot adnak meg a adott művel kapcsolatban (főszöveg: Jegyzetek), hanem folytatólagosan veszik számba a címeket, majd a jegyzeteket.

Ami szerkezeti szempontból mindkét könyvből hiányzik (a *Beszélyek és regék* kivételével), az a főszövegek 5 soronkénti számozása, jelen esetben pedig a 3-4 lapnál nagyobb terjedelmű prózai művek laponként előlről kezdődő 5 soronkénti számozása.

A Jegyzetek elején mindkét kiadványban megtalálhatjuk a rövidítésjegyzéket, amely az akadémiai helyesírási szabályzatban nem szereplő rövidítéseket tartalmazza. Betűrendes címmutató és névmutató viszont egyik kötetben sem szerepel.

Tipográfia, alkalmazott eljárások

Mindkét könyv cérnafűzéses kötési technikával, vászonborítással készült.

A gerincen balról jobbra haladva olvasható a cím: Mikszáth elbeszélések 1.(a kötet címe), a sorozat száma: 27, és az Akadémiai kiadó neve és logója. A Vörösmarty-kötet esetében a gerincen a sorozatcímet tüntették fel: Vörösmarty V M összes művei, 13, és szintén az Akadémiai kiadó neve és logója. A könyvek külső vászonborítóján a sorozatcímetek találjuk.

A szennycímoldalokon a szerzők nevét és a sorozatcímetek tüntették fel, Mikszáth elbeszélés-köteténél jobb oldalra rendezve, Vörösmarty-nál pedig középen.

A sorozatcímoldalokon a szennycímoldalhoz képest – a mai gyakorlatnak megfelelően – nagyobb betűmérettel olvasható a sorozatcím, majd kisebbel a szerkesztők neve, sorozatszám, alsorozati cím (fettel kiemelve), alul pedig ismét a kiadó logója, neve, a kiadás helye és éve.

A sorozatcímoldal és a címoldal tipográfiaiilag egységes mindkét könyv esetében, ugyanazzal a betűmérettel és betűtípussal szerepel a belső címoldalokon a szerző neve, a kötet címe, majd pedig kisebb betűmérettel a Vörösmarty-könyvnél a kiadó logója, neve, a kiadás helye és éve. A sajtó alá rendező neve is ezen az oldalon szerepel Vörösmarty-nál, a Mikszáth-kötetnél pedig a copyrightoldalon. A címoldalokon így tehát a szerző neve és a mű címe van kihangsúlyozva.

A címnegyed 4. oldalán található mindkét könyvben a copyright oldal. Mikszáth elbeszéléseinél ezen az oldalon van feltüntetve a kötés tervezőjének a neve, illetve mindkét könyvben itt találjuk a lektorok nevét, és a copyrightadatokat. ISBN és ISSN szám csak az 1974-es kiadású Vörösmarty-sorozatkötetben szerepel. Tipográfiai szempontból mindkét könyv copyrightoldala egységben van a címnegyed másik három oldalával és a főszövegével is. A szöveg elhelyezése és kialakítása nem hivalkodó, nem túlszűfolt, jól áttekinthető.

A kolofonoldalon a Vörösmarty-kötet esetében szerepel a felelős kiadó, a felelős szerkesztő és a műszaki szerkesztő neve, a könyv terjedelme, valamint a nyomda és a nyomda felelős vezetőjének a neve. A Mikszáth-könyvben ezeket az adatokat a copyrightoldalra helyezték el, külön kolofonoldal nincs.

A tartalomjegyzék betűmérete a Vörösmarty-nál a könyvnél a főszöveggel azonos betűmérettel van szedve, Mikszáth-nál viszont kisebbel – talán azért, hogy minden adat elférjen egy oldalon.

A főszöveg bekezdései mindkét könyvben azonos behúzással van jelölve, a novella- és elbeszélés-címek kapitálissal vannak kiemelve.

Lapjai és fejezetvégi címek egyik könyvben sincsenek. A filológiai apparátus szövege a főszövegéhez képest kisebb betűmérettel van szedve. A kritikai szabályzat szerinti, főszöveget bevezető sorszám a jegyzetekhez egyik könyvben sem található, és a Jegyzetekhez tartozó bibliográfia sem kapott helyet a könyvekben.

A Mikszáth-kötet esetében összesen 6 darab (háromszor kettő, először egy páratlan oldalon, majd a rákövetkező páros oldalon) illusztrált kép (fényképek, első megjelenések címlapjai) van elhelyezve a könyv különböző részein, az egyes fejezetek belül, amelyek azonban kapcsolódnak az adott elbeszéléshez. A képaláírások a képek alatt középre vannak rendezve, a lap felső sarkában pedig római számozással jelölik a képeket, amiknek a Jegyzeteket követő képmelléklet-jegyzékben lehet utánanézni.

A Vörösmarty-kötetnél ezzel szemben 5 darab képet találunk a könyv legvégén (fénykép, kéziratfotó, első megjelenések címlapjai). Arab számozással jelölték a szerkesztők a képaláírásokat, a szöveg balra van elrendezve a képek alatt. Külön jegyzék a képekről nincs.

Össességében véve elmondható, hogy a könyvek a kritikai kiadások szabályzatának főbb szempontjait figyelembe véve, annak megfelelően készültek el, nagyon sok ismeretanyag áll rendelkezésre a kritikai jegyzetekben, és a szerkesztők nagy gonddal készítették elő a kötetek megjelenését. A mai olvasó e 30-40 évvel ezelőtt megjelent könyvekkel igényes olvasnivalót kap kézhez, és tudását rengetek új ismerettel gazdagíthatja a Jegyzetek révén, illetve eldöntheti a ma érvényben lévő kritikai szövegközlés szabályainak ismeretében, hogy mely állítást fogadja el és melyiket nem.